

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 103 (1990)

Artikel: Rapports da las uniuns afiliadas
Autor: Arquint, Jachen Curdin / Cadruvi, Donat / Deplazes, Gion Tumasch
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-235525>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 08.02.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Rapports da las uniuns affiliadas

Societad retorumantscha (SRR)

In connex cul giubileum da settanta ons Lia rumantscha ha il suotsegnà algordà cha'l böt da la Societa Retorumantscha es da *perscrutar*, ma eir da *cultivar* la lingua rumantscha e quai dal püt da vista da l'inter Grischun nan.

Ün sguard sülla lavur da l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun, da la redacziun da las Annalas e da la suprastanza pel on 1989 muossa cha quist intent es uschè inragischà ch'el s'ha dat eir pel on 1989 bod da sai.

Chomp persunal

Culs 1. schner 1989 ha il dr. *Felix Giger* surtut la plaiv da cheuredactur dal Dicziunari Rumantsch Grischun sco successur dal prof. dr. Alexi Decurtins. Grazcha a la buna preparaziun, grazcha impustüt eir a sia experienza ed a seis impegn es quai stat üna müdada sainza problems.

Il fat cha'l cheuredactur es pel mumaint il sulet redactur muossa chi'd es ourdvar important da tscherchar da guadagnar novas forzas pella redacziun. Pel mumaint vaina bunas vistas. Duonna *Annatina Secchi Malfroy* ha absolt seis examens da licenza a l'università da Turich cun fich bun success. Als 1. settember 1990 es ella entrada in servezzan dal DRG. Ella s'ha lavurada aint uschè bain chi nu giarà lönch ch'ella sarà in grà da prestar plaina lavur da redacziun. La lavur da lic phil. *Carli Tomascbett* vi da sia dissertaziun s'ha schlargiada e dumonda tras quai daplü temp. I nun es da presümer ch'el possa surtour sia lavur da redactur avant ils 1. lügl 1990. Il documentalist, *Kuno Widmer*, chi lavura daspö desch ons al DRG, ha demuossà ch'el ha qualitats da redactur. Il cheuredactur propuona da til tscherner sco assistent da redacziun. La piazza da documentalist/a gnarà tras quai libra.

Lavur da l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun

Ils chomps da lavur cha'l professor dr. *Alexi Decurtins* chüra, la reordinaziun dal material da la cartoteca maistra e la consultaziun pel Bündnerromanisches Etymologisches Wörterbuch (BREW), proseguan sco previs.

La redacziun dal material e la publicaziun dal Dicziunari Rumantsch Grischun cuntinueschan cun bun ritem da möd cha'ls fasciculs 112 e 113 han pudü cumparair a temp.

Annalas

Il tom 102 ha ün cuntgnü varià ed interessant. Las trais parts: *Lingua*, *Istorgia*, *cultura*, *tradiziuns popularas* e *Cronica* cuntignan infuormaziuns ed interpretaziuns chi dan e darana a quist tom, plü tard, il pais d'ün documaint important.

Radunanza generala

La radunanza generala ha gnü lö als 14 avrigl 1989. Davo las tractandas statutaricas (rapport, rendaint, preventiv etc.) han ils participants gnü il plaschair da dudir al redacter sursilvan da las Annalas, il dr. *Cristian Collenberg*, chi ha referi sco specialist «Davart las schinunmnadas canzuns popularas». Il referat ha dat buns impuls per novs chavazzins sün ün chomp chi attira adüna darcheu l'interess.

Jachen Curdin Arquint, president

Suprastanza SRR

President	Jachen Curdin Arquint, Cuaira
Vicepresident	Arnold Spescha, Cuaira
Chaschiera	Genoveva Arquisch Seger, Vaduz
Actuara	Anna-Alice Dazzi Gross, Cuaira

Assessurs	Flurin Darms, Domat/Ems Gion Arthur Manetsch, Domat/Ems Rest Luis Deplazes, Rabiis Jon Mathieu, Cuoiras Jost Fallet, Bever Chasper Pult, Cuoiras Cristian Joos, Cuoiras Stefan Sonder, Cuoiras
Revisuors da quint	Robert Capaul, Cuoiras Chasper Stupan, Cuoiras
Redacziun DRG	Alexi Decurtins, Cuoiras Felix Giger, Cuoiras Carli Tomaschett, Cuoiras Kuno Widmer, Cuoiras Barla Pojer, Cuoiras
Redacziun Annalas	Cristian Collenberg, Cuoiras Gion Gaudenz, Puntraschigna

Romania

Radunonza da delegai 1987/88

Il 26 da november 1988 ei la radunonza da delegai sesplegada a Sagogn. Dils 153 envidai, 114 delegadas/delegai e 39 hosps, han 72 persunas, 56 delegadas/delegai e 16 hosps, priu part da nossa radunonza. La participaziun ei stada megliera ch'ils onns avon.

Suprastonza, cussegl e secziuns

La *suprastonza* ei seradunada a 10 sedutas, a Cuera, Glion, Trun, Sagogn, Vella e Laax. Il representant dalla Romania ella *suprastonza* dalla LR, dr. Giusep Capaul e nies collavuratur regional, Carli Scherrer han priu part da tuttas sedutas.

El ravugl dil *cussegl dalla Romania* (suprastonts, representant dalla Romania ella *suprastonza* dalla LR, collavuratur regional e collavuratur subregiunals) essan nus seconferi il fevrer a Domat. Ei ha fatg plascher d'astgar beneventar era prof. dr. Arnold Spescha, il suppleant da nies suprastont ella LR a quella seduta. Ils collavuratur subregiunals han rapportau sur da lur lavur ed exprimiu lur giavischs. Communablamein ei il program annual vegnius descutaus. Quels inscunter dueien infirmir il contact dalla *suprastonza* culla basa.

A caschun dalla seduta dils 27 da fevrer ei *Silvio Capeder* Cumbel/Valgronda vegnius elegius niev *collavuratur subregiunal per la Lumnezia*.

Ton ella Gasetta Romontscha sco el Radio Romontsch ei vegniu rapportau quartamein sur dil decuors da quellas sedutas.

Las duas *radunonzas da delegai dalla LR* han giu liug a Cuera ed a Vella. Omisduas gadas ei la Romania stada representada bein, numnadamein cun 18 da 19 delegadas/delegai.

Il parsura ha era priu part dallas duas sedutas ordinarias dil *cussegl dalla LR* e dalla seduta extraordinaria da quei cussegl, dedicata ad ina discussiun extendida culs collavuratur regionals.

Plinavon ha la LR envidau il november 1988 ad ina sentupada culs representants dallas vischnaucas dil territori cun minoritads romontschas, in inscunter fetg interessant ed impurtont.

Nies'collavuratur regional ei staus envidaus alla radunonza generala dil *Cerchel cultural, Laax* (ina secziun dalla Romania) ed ha referiu leu sur da sia lavur.

Singuls suprastonts han representau la Romania a caschun da pliras occurrenzias en nies territori d'acziun.

Romania e Renania

Suenter pliras sentupadas cul representant da Razén, scolast Sep Antoni Muoth, han delegai dallas suprastonzas dalla Renania e Romania assistiu alla serada romontscha a Razén. Nos dus collavuratur ein segidai vinavon aschia che la *Fugna Rumeuntscha da Razén* ha saviu vegnir fundada ils 11 da schaner 1989.

A caschun dalla seduta communabla dallas duas suprastonzas dils 12 da matg 1989 vein nus tractau la damonda dalla LR nua organisar la Scuntrada 1991 en Surselva. Plinavon vein nus, intervegniu tier la LR pertuccont *l'instrucziun da romontsch ella Scola professiunala, ella Scola commerciala da Glion ed ella Scola dil Plantahof* e tiel cau dil departament da construcziun, traffic e selvicultura arisguard *la tabla all'entrada dil vitg da Trin «Wir bauen für Sie»*.

Ils 7 da fenadur 1989 ein las duas suprastonzas s'entupadas danovamein. Nus havein proponiu alla LR d'organisar la *Scuntrada 1991 a Laax* cun incorporar ton sco pusseivel era las vischnaucas da Flem, Sagogn e Falera. Bravamein da rumper il tgau ha dau la damonda d'ina nova *definiziun dil territori d'acziun dallas duas uniuns en lur statuts*. Ina grupp da lavur duei sefatschentar da quei problem. Plinavon han las duas suprastonzas decidiu unanimamein d'edir da cuminonza il cudisch *Uaul grond* da Rico Tambornino cun illustraziuns da Barbara Fontana. Quei ei l'emprema ovra belletristica original-romontscha che vegn edida da cuminonza.

Il parsura dalla Renania ha assistiu a nossa radunonza da delegai dil november 1988 a Sagogn ed il parsura dalla Romania alla radunonza da delegai dalla Renania dil mars a Trin.

Rumantsch Grischun

A caschun da nossa davosa radunonza da delegai dil november 1988 a Sagogn ha Theo Candinas suttamess ina proposta pertuccont

l'organisaziun d'ina radunonza extraordinaria arisguard il rumantsch grischun. Quella proposta ha leventau ina viva discussiun cul resultat che la suprastonza ei vegnida incaricada d'organisar ina dieta publica arisguard il rumantsch grischun cun informaziun contradictoria e discussiun el plenum.

Nus havein giu empermess al postulant Theo Candinas da consultar el gia per las preparativas. Perquei vein nus envidau el ad ina seduta da preparaziun. Theo Candinas ha communicau a nus ch'el vegni assistius da dr. Donat Cadruvi, inspectur Gion Dietrich e prof. Isidor Winzap. La suprastonza dalla Romania ha delegau sur Gion Martin Pelican ed il parsura. Ils 21 da schaner essan nus s'entupai a Glion. Nies collavuratur regiunal Carli Scherrer ha menau il protocol. Suenter ina liunga discussiun essan nus secunvegna sin in program per quella occurrenza e havein fixau quella pils 15 d'avrel a Glion. Deplorablamein han publicaziuns ella pressa romontscha creau ina atmosfera che possibilitava buca pli in decuors dign e fair dalla dieta. Perquei ha la suprastonza decidiu unanimamein a caschun d'ina seduta extraordinaria dils 7 d'avrel da sistir la dieta dils 15 d'avrel. La suprastonza saveva buca responsar d'arranschar quella dieta el num dalla Romania sut talas circumstanzas. Il clima era memia tussegaus. – Quella decisiun ei vegnida communicada ils 8 d'avrel da miezgi a Theo Candinas ch'era nominaus representant da siu gremi e silsuenter als mieds da massa. Il gremi Cadruvi / Candinas / Dietrich e Winzap ha lu realisau la dieta dils 15 senza la Romania. Quella dieta ha concludiu la resoluziun suandonta:

Resoluziun

La dieta supplichescha la Romania da postular tier la Ligia Romontscha:

1. a) In moratori entochen la fin digl onn 1990 per dar caschun da discutir ils problems essenzials en connex cun il Romontsch Grischun;
b) Ina definiziun exacta ed obligonta per il Romontsch Grischun en tuttas sias applicaziuns.
2. En tuttas discussiuns ein era ils opponents da risguardar.

Il president dil di: *sig. Donat Cadruvi*

A caschun da sia seduta dils 28 d'avrel ha la suprastanza decidiu da suttametter la resoluziun da Glion alla radunonza ordinaria da delegai dil november e d'organisar la dieta rumantsch grischun tenor incarica dalla radunonza da delegai a Sagogn l'entschatta d'october. A caschun dalla radunonza da delegai dalla LR dils 10 da zercladur a Vella havein nus proponiu da refierer la tractanda «6. Proposta da prolunghir la decisiun da 1984 e 1986 concernent il rumantsch grischun» silla rad. da delegai dil december. Nus havein vuliu realisar la dieta tenor incarica dalla radunonza da delegai e suttametter la resoluziun da Glion a nossa radunonza da delegai d'uonn avon la rad. da delegai dalla LR. Nossa proposta ei vegnida renviada cun 45 encunter 20 vuschs.

Silsuenter havein nus encuretg in referent pro ed in meina discussiun e fixau in niev termin per la dieta dils 23 da settember. La grupp Cadruvi/Candinas/Dietrich e Winzap vein nus supplicau da numnar il referent contra. Prof. I. Winzap ha scret ils 24 da fenadur che ni dr. Donat Cadruvi ni Theo Candinas sappien vegnir ils 23 da settember e supplicau dad annullar il datum previu. Ils 9 d'uost essan nus, sur Gion Martin Pelican ed il sutsignau, stai a Falera tier prof. I. Winzap e havein explicau ad el nossa situaziun manedlamein. Prof. I. Winzap ha rispundiu cun sia brev dils 25 d'uost. Quella risposta ha fatg surstar fetg, muort siu cuntegn, mo era,perquei ch'ella ei vegnida tarmessa el medem temps als mieds da massa e quei senza nudar quei ella brev sco quei ch'igl ei usitau. Nus havein silsuenter presentau nies pugn da vesta ella pressa ed al radio. Finalmein eis ei reussiu da secunvegnir sin in niev termin, ils 18 da november. Sur dil decuors da quella dieta vegn – ord raschuns da temps – rapportau l'auter onn.

Las carplinas en connex cun la dieta davart il rumantsch grischun ein stadas fetg malemperneivlas, han caschunau gronda lavur supplementara che ha bloccau impurtontas activitads previdas per quei onn.

Ediziuns

Il zercladur d'uonn ei il *Nies Tschespet* nr, 60 da dr. Donat Cadruvi cumparius. «Cumiaus» ei il tetel dil cudisch ch'ensiara otg raquens. La pressa ed il Radio Romontsch han relatau. Quei ei il davos Tschespet che Martin Cabalzar ha redigiu. Era cheu nies engraziament ad el per sia buna lavur. – Vid il schaner 1990 cumpara il nr. 61, annada 1989.

Sco giu communicau gia el rapport dad onn cumpara il proxim *Ischi* la primavera 1990. Il niev redactur ha fatg gronda lavur e dau agl emprem *Ischi* annual, suenter ils 15 onns digl *Ischi* semestril, in concept diltuttafatg different.

Finalmein ei il *Culan da Crestaulta*, gl'emprem tom dalla retscha Toni Halter cumparius. Quella reediziun dil *Nies Tschespet* nr. 34 ei ina collavur da Romania e Desertina. Ussa semettein nus alla lavur vid il Cavalè della Greina.

Da cuort havein nus saviu leger ella pressa che la Societad per promover la perscrutaziun da la cultura grischuna hagi decidiu da s'occupar dalla ovra da *Giachen Caspar Muoth*.

Las preparativas per pliras ovras che vegnan a cumparer l'auter onn ein progredidas dètg pulit.

Per l'emprema gada edescha la Romania ina *cassetta e CD* cun canzuns. Cun grond plascher havein nus acceptau la purschida dallas *Soras Scherrer* da realisar lur Schibettas.

Scuntrada e Formaziun Surseswa

L'entschatta d'october ei il 4. rapport annual (1988/89) cumparius. La lavur prestada dils pertuccai ei gronda.

Center dalla Romania

Ils 27 da matg ei stau in legreivel gi per la Romania. Per l'emprema gada ha ella saviu realisar in gi dallas portas aviartas da siu center. Il spazi dallas localitads ha buca lubiu da far memia bia reclama. La fiastetta ei stada semplia ed emperneivla. Las soras Scherrer, il frar Clau Scherrer e la scolara Ursina Tomaschett han divertiu cun cant e musica. Dapi quei gi han biars visitau il center dalla Romania ella casa dalla famiglia Vincenz a Trun. Tuts hosps ein beinvegni, era vinavon. Dunna Celina Hosang-Vinzens che procura la vendita da cudischs e nies collavuratur regional, Carli Scherrer, dattan bugen informaziuns als visitaders.

Culla Fundaziun Cuort Ligia Grischa Trun havein nus fatg in precontract per ina locaziun. Nus persequitein la renovaziun dil Museum Sursilvan a Trun cun interess.

Autras acziuns

Ils contacts cull' *Acziun romontscha da Domat* ein vinavon buns. Quella ei separticipada era dall'Exposiziun da Nadal 1988 a Domat. Ils 13 da mars ein ils resultats dalla retscherca tier la populaziun da Domat pertuccont l'instrucziun da romontsch ellas scolas communalas vegni presentai a caschun d'ina conferenza da pressa. Era la pressa ei s'occupada extendidamein da quei studi ch'ei d'impurtonza buca mo per Domat.

Da cuminonza culla LR ha la Romania giu in stan d'informaziun e vendita alla *Ex 89 a Mustér*.

Ensemen cun l'Uniun dals Grischs e la Renania havein nus inoltrau ina *istanza alla Cuminonza da Radio e Televisiun* arisguard la decentralisaziun da posts da lavur. Il parsura dalla CRR, dr. Fidel Caviezel ed il menader dil post a Cuera, Chasper Stupan, han envidau ad ina sentupada che ha possibilitau ina discussiun aviarta ed in'informaziun propi necessaria.

Ils artavels da sur *Gieri Arpagaus* han offeriu alla Romania ina part dalla *biblioteca* dil permiert. Nus havein puspei saviu stuppar enqual ruosna en nies archiv. Sur Vicari general *Giusep Pelican* ha regalau a nus tuttas Gasettas Romontschas da 1857 entochen 1988. In grond Dieus paghi per quella generusa donaziun.

Nies incaricau per scola e baselgia ei s'entupaus culs *exponents dallas scolas professiunalas* pervia dall'instrucziun romontscha. Era la Scola da tener casa a Glion ei stada en discussiun.

La Romania ei daventada commembra dil *Club da computers Surselva*. Nus persecuitein il svilup sin quei sectur. Quel vegn ad esser da gronda impurtonza era per nies lungatg.

La Romania vegn presentada el proxim Calender Romontsch.

Susteniments finansials

havein nus concediu:

- al Festival dalla musica Mustér
- al Chor viril Lumnezia (broshura giubileum da 50 onns)
- alla Fugna Rumeuntscha da Razén (daner da start)
- a Brigitta Schärer/Alfons Maissen (Gunnar – ina historia da cavals)
- a Desertina (Mia emprema Communiun)

Nos defuncts

Ils 24 d'uoost 1989 ei divisiunari *Rudolf Cajochen da Ruschein a Domat* morts tut anetgamein cun mo 57 onns. Il permiert ha fatg ina briglianta carriera militar. Mo ses interess survargavan il militar. Alla Surselva ed a siu lungatg-mumma eis el adina staus attaschaus. Sia iniziativa per unitads militar romontschas e siu engaschament sco president dalla Uniun dils fautors dil Museum Regional Surselva a Glion dattan perdetga.

Engraziament

Igl onn da gestiun 1988/89 vegn matei a figurar in gi ellas annalas dalla Romania denter «ils onns dils cumbats» (rumantsch grischun). Per la suprastonza ei quei buca stau ina emperneivla perioda. Mo gest da quels temps survegn ins adina puspei agid. Nus engraziein a tut quels ch'ein segidai cun plaid e cussegl. In grond sustegn ein stai per mei mia consuprastonza e mes consuprastonts. Igl ei impurtont e bi da haver ina suprastonza solidarica. Ad els exprimel jeu miu sincer Dieus paghi. In cordial engraziament era a nies representant ella suprastonza dalla Ligia Romontscha, a nies collavuratur regional e nossa vendidra, als redactors da nos organs ufficials, a nos collavuratur subregiunals, a nos representants ellas differentas gruppas da lavur. Cun plascher constatein nus che la suprastonza dalla LR e siu secretariat han adina portas aviartas per nus. Aschia savein nus coordinar nossa lavur cun tschellas uniuns affiliadas alla LR e s'integrar egl entir moviment romontsch. In cordial engraziament era en quella direcziun. Mo la basa da mintga lungatg ei il pievel, il singul en siu ravugl quotidian, en famiglia, baselgia, scola, uniuns, vischnauncas, sil post da lavur etc. A tut quels che prestan leu il lur esprimin nus nies sincer engraziament.

Gion Tumasch Deplazes, parsura

Rapport dil collaboratur regional

Las activitads principalas ein declaradas sut suandonts tetels:

Romontschaziuns – translaziuns – Register da telefon local, Surselva – Scuntrada e formaziun Surselva – Schibettas – Cumissiun fatscha da nos vitgs – contacts.

Romontschaziuns

En suandontas vischnaucas ha ei dau uonn romontschaziuns exteriuras: Tujetsch, Muster, Glion, Schluein, Laax, Vrin, Vignogn, Vella, Sevgein e Rueun. Pil pli setracta ei da firmas ni mistergners che han romontschau lur reclamas vid autos e fatschenta. A Falera sustegnan las autoritads communalas ed igl Uffeci turistic in'acziun dalla Romania per romontschar inscripziuns communalas e privatas.

Translaziuns

Formulars, brevs, gliestas ed autras scartiras che surveschan ton al menaschi sco a clients romontschs suondan per ordinari las romontschaziuns exteriuras. Beinsavens san ins constatar ch'il «vocabulari tudestg – romontsch», il «vocabulari administrativ giuridic» e la «correspondenza privata e da fatschenta» WEKA prestan buns survetschs en biros ed administraziuns. Cun translaziuns d'in gener ni l'auter ha il collaboratur regional da s'occupar mintga di.

Register da telefon local Surselva

El cuntegn treis parts: las indicaziuns ordinarias che vegnan surpridas dil Register uffical nr. 18, in spazi da reclama ed inserat pils abbonents ed ina part generala.

Igl ei reussiu da romontschar ina gronda part dils inserats. La proxima ediziun – quei empermettan ils responsabels – duei risguardar il lungatg romontsch commensuradamein.

Scuntrada e formaziun Surselva

Collaborond cullas controllas da habitonts dallas vischnauncas vegnan las adressas dils emigrants d'auter lungatg rimnadas. Per adressa tarmetta la Romania als immigrants da lungatg jester l'offerta da cuors dalla Scuntrada e formaziun Surselva ed ina recumandaziun da frequentar ils cuors da romontsch per principiants ni avanzai che vegnan offeri en moda fetg decentralisada.

Schibettas

La suprastonza dalla Romania ha decidu d'edir ina cassetta ed ina compact disc (CD) cun canzuns da cumponists sursilvans interpreta-das dallas Soras Scherrer da Trun. Il collaboratur ei semess en contact culs cumponists, fatg la schelta dallas canzuns, organisau ils exerchezis e finalmein surpriu ina funcziun da controlla tier las registraziuns el Studio Power-Play a Maur. CD e cassetta portan il num significativ «Schibettas».

Cumissiun fatscha da nos vitgs

Quella cumissiun comunabla da Romania e Renania vegn tgamunada dil collaboratur regional dalla Romania. La cumissiun ha decidu da daventar activa en Val Schons. Differentas preparativas ein fatgas per dar als vitgs da Schons urdadira romontscha. Ussa ston ils vischins da Schons dir sch'els vulan acceptar las propostas dalla cumissiun e segidar culla realisaziun dil project.

Contacts

In onn ei liungs ed il collaboratur regional s'entaupa cun bia carstgauns. Pli e pli savens vegn el clamaus tier uatgas e discussiuns che han da far cun damondas dil lungatg. El cusseglia, intermediéscha e segida nu ch'igl ei d'engrau. Ei secapescha ch'el tgira las bunas relaziuns cul Cerchel cultural da Laax e culla Fugna da Razén. Alla suprastonza dalla Romania ed alla Ligia Romontscha renda el regularmein quen da siu trafficar.

Engraziament

Ei seigi engraziu cordialmein a tut quels che han collaborau cun mei per bien e pro dil lungatg romontsch e demussau lur confidanza enviers Romania e Ligia Romontscha.

Era a mes collaboraturs ella regiun, alla suprastonza dalla Romania ed alla LR bien engraziament per il sustegn.

Carli Scherrer, collaboratur regiunal

Suprastonza

Parsura:	Gion Tumasch Deplazes, Domat
Viceparsura:	Claudia Gienal, Glion
Administratur:	Giusep Giuanin Decurtins, Laax
Assessurs:	sur Gion Martin Pelican, Sagogn Remo Arpagaus, Laax
Publicaziuns:	redacturs:
Ischi annual	Gieri Venzin, Sedrun/Cuera
Tschespet	Silvio Camenisch, Rueun/Domat

Uniun dals Grischs (UdG)

Da l'avuost 1988 al lügl 1989 ha la suprastanza trattà ed evas var 140 tractandas in set tschantadas a Zernez (4), a S-chanf (2) ed a Latsch (1).

Tschantamaints

La radunanza generala dals 29 d'october 1988 lla acceptà ils müdamaints dals artichels 10, 12, 14, 19 e 24 dals tschantamaints da l'UdG dal 1975.

Ils tschantamaints revais sun gnüts multiplichats e pon gnir retrats dal Chesin Manella.

Chesin Manella

Nus vain decis da metter ad ir ün *antiquariat rumantsch* in nossa butia a Schlarigna. L'UdG voul uschè evitar cha gazettas, quaderns e cudeschs rumantschs e davart il rumantsch rivan in antiquariats dadour nossa regiun. Charas lecturas e chars lectuors, ans contactai per plaschair ant co vender o dar davent alch. Il Chesin Manella, l'animatur o il parsura dan gugent audienza.

Nus cumprain, vendain e barattain la litteratura manzunada survart.

Üna nouva *tabla da reclama* sper la via principala da Schlarigna surleivgia da chattar nossa butia.

La *contabilità* da l'UdG es gnüda surdatta al büro fiduziari Lischana a Scuol.

Publicaziuns

1. Il Chalender Ladin

Sar Töna Schmid da Sent ha redigi nos chalender d'ürant 46 ons cun gronda premura, diligenza e savüda. Sar Töna, eu exprim l'ingrazchamaint il plü chafuol e resenti in nom da l'UdG, da la populaziun ladina

e da tuot ils lectuors dal Chalender Ladin per Seis ingaschamaint instancabel a favur da nossa lingua.

Sco nouv redactur ha la suprastanza elet a sar Nicolò Men Gaudenz da Scuol. Nus til gratulain e'l giavüschain bun success e blera satisfacziun sco redactur.

2. Dun da Nadal

Quist periodic per nossa generaziun giuvna vain redigi daspö dudesch ons da duonna Anit Gordon-Steinrissler da Silvaplana.

3. Otras publicaziuns

«Pitschen uors da glatsch, ingio via?» da Hans de Beer, rumantsch da Renata Bott; ün cudesch da pops.

Jacques Guidon es landervia a tradüer our dal frances «Michel tanter duos fös», ün cudesch drizzà a la giuventüna ed a tuot quel(la)s chi as saintan giuvens/-nas.

Il dicziunari rumantsch-tudais-ch da Peer es quasi exhaust e gnarà restampà sainza müdamaints in üna ediziun limitada. Instantamaing ha l'UdG giavüschà a la Lia Rumantscha ch'ella prepara ün'ediziun cumplettamaing revaisa dal dicziunari manzunà. Tanter oter dess il puter resortir meglider, gnir augmantà e modernisà il s-chazi da plects e gnir ameglirà l'adöver da quel.

In preparaziun es eir ün tom cun ouvras da Men Rauch.

4. Ediziuns sustgnüdas

Ün cudesch ecumenic d'instrucziun religiosa in vallader, edi da las duos baselgias.

«Drama al Lej da la Tscheppa» da Paul Zuan.

«Comics rumantschs», periodic da gfra. Bernina v. Guaita.

«Aviöl», periodic da la Conferenza ladina.

5. Oters sustegn

Cun cudeschs vaina sustgnü:

la «Lindorna-buorsa» da Scuol;

la grupp da gö (prescoulina) da Zernez;

la Biblioteca publica da Lavin;

la Biblioteca da la Chasa jaura a Valchava;

la Biblioteca dal seminari da muossadras a Cuaira

Cun munaida vaina sustgnü:

la «Scuntrada e Furmaziun ladina» (SFL);

ils cuors da rumantsch da la Fundaziun Planta a Samedan;

la secziun da l'UdG da Tavo;

üna reclama igluminada dal «Cafè Trais Fluors» a Schlarigna;

üna reclama «farrer serrürer Joos» a S-chanf.

Acziuns

La concorrenza da teater 1988/89 nun es propi gratiada. Participats s'han (alfabeticamaing): Jacques Guidon, Jon Nuotclà, Benedict Stecher, Niculin Stupan e Victor Stupan. Lur tocs saran depositats pro'l post da teater da la Lia Rumantscha a Cuaira.

Eir quist on ha organisa Jacques Guidon in schner ün *cuors per chanzlists* bain frequentà e cun fich bun rimbomb.

Ils 28 d'october 1988 ha l'UdG organisà ün *inscunter culs presidents cumünals* d'Engiadina e da la Val Müstair. La mêt part dals presidents o lur rimplazzants sun stats da la partida. Id es gnü express il giavüsch da cuntinuar cun tals o similis inscunters.

Il *Fögl Ladin* tschercha urgiantamaing ün seguond redactur. Nus vain invidà al redactur, sar Toni Kaiser, ad üna tschantada (31 da mai 89). L'UdG voul sustgnair la pressa rumantscha ed impustüt il Fögl organisand insembel cul Fögl Ladin ün cuors practic per correspundents e schurnalists.

La cumischiun «*Scoulina e prescoulina*» manzunada i'l rapport da l'on passà es ch'ella lavura. Resultats concrets nu sun amo avantman. President: Jon Domenic Parolini .

Neir la cumischiun «Assimilaziun da genituors» nun es amo rivada a resultats finals. I sarà da provar a finanziair ün magister ambulat.

Presidenta: Anita Gordon.

L'UdG ha sustgnü la proposta da la Lia Rumantscha, formulada a la radunanza generala dals 10 da gün 88 a Vella da cuntinuar cul *Rumantsch grischun* sco fin da quà. La LR vain intimada dad activar il contact cun la populaziun rumantscha e da spiegar l'adöver dal RG per tour tschertas temmas chi existan a regard.

Decentralisaziun dal post da programs rumantschs da radio e televisiun

L'UdG insembel cun la Romania e la Renania ha inoltrà quist'istanza als organs cumpetents cul giavüsch da vulair stübgjar seriusamaing nossa moziun. Nus vain segnalisà nossa prontezza da vulair discuorrer lasupra. La centralisaziun dad adüna daplü plazzas da lavur da Rumantschs a Cuaira es a disfavur dal territori rumantsch, t. o. surtuot perquai cha quellas forzas qualificadas ans mancan in nossas vals.

Alternativas al turissem?

L'UdG ha organisà pel principi settember 1989 ün inscunter cun diversas persunas interessadas landervia.

Ün problem permanent es eir quel: Co pudaina intimar a Rumantschas e Rumantschs giò la Bassa ed in Engiadina e Val Müstair da s'annunzchar per las bleras plazzas libras in nossas vals chi vegnan occupadas da persunas na rumantschas?

Cuors intensiv da rumantsch a Scuol

Per la prüma jada ha organisà l'UdG insembel cun la Società da trafic da Scuol ün cuors intensiv da vallader per indigens ed esters. 48 persunas and han profità d'ürant la prüma eivna d'avuost 1989. Il cuors es gnü pardert minuziusamaing da nos collavuratur Jacques Guidon. Sco magisters s'han miss a disposiziun: Gion Filli da Zernez, Mariachatrina Gisep Hofmann, Manuela Gross ed Uorschla Gustin, tuots da Scuol. Ün grazcha fichun ad els tuots.

In memoriam

L'on scuors sun mortas trais persunas cun gronds merits pel movimaint ladin. I sun quai: Dr. Bornatico, president da la Fundaziun Biblioteca engiadinaisa a Segl, sia Fundaziun ha sustgnü diversas publicaziuns ladin; Rico Vital, magister secundar, da Samedan, t. o. bibliotecar in Chesa Planta e manader dals cuors rumantschs là. Paul Zuan da Samedan chi'd es gnü cuntschaint sco bun scriptur popular.

Ingrazchamaints

Per glivrar vöglija ingrazchar a tuot quels blers chi s'han ingaschats in üna maniera o l'otra pel bön dal rumantsch.

Ün grazcha tuottafat special a nossas *societats da teater* per lur buna lavur da gronda portada. Id es admirabel, quanta glieud chi as metta a disposiziun cun corp ed orma e quai gratuitamaing per ün bun teater.

Ingrazschar vöglija eir a las bleras *otras societats* da noss cumüns chi s'ingaschan vieplü per nossa lingua.

Ün grazcha fichun va a nossas *muossadras* ed a noss *magisters*. Malgrà ils gronds problems pervia da la situaziun bilingua in blers cumüns ladins, s'ingascha la magistraglia pel rumantsch da maniera exemplarica.

Eir noss *cumünse* e nossas *vschinaunchas* rumantscheschan vieplü lur chanzlias, malgrà cha quai dà per bainquant daplü lavur. Quista lavur da fich granda portada pel rumantsch es be pussibla grazcha al grond ingaschamalnt dals presidents, dals suprastants e dals chanzlists cumünals. Ün grazcha fichun ad els tuots. L'UdG ingrazcha eir a tuot ils cumüns per lur sustegn finanziel.

Gion Tscharner, parsura

Rapport dal collavuratur regiunal

Il 1989 es stat ün on sainza grondas culminaziuns. L'andamaint da la lavur es stat quiet ed equilibrà.

Meis rapport es cumpilà a man da meis rapports quotidianes ed a man da mias notizchas e termines cuntgnüts aint in mi' agenda. Eu n'ha frequentà la gronda part da las tschantadas da la suprastanza da l'UdG (cun vusch consultativa), orientà la suprastanza davart mi' actività e tut incunter incumbenzas.

Scoula:

- Scoulinas: Il cuors tradiziunal da rumantsch per mussadras es quist on croudà oura a favur d'ün cuors obligatoric arrandschà dal Dep. d'educaziun grischun. Insembel cun las mussadras d'EB n'haja invià ün «Teater ambulanz da chasperets». Quel giarà in turnea da prümavaira 1990.
- Scoula: «Scoula e vschinauncha» as nomna üna cumischiun chi tratta il problem da l'isolaziun dal rumantsch illas scoulas d'ün pêr vschinaunchas da l'EO. Eu fetsch part a quista cumischiun chi ha l'incumbenza da chattar soluziuns co chi's pudess portar il rumantsch our da la scoula illa vita publica.
- Rumantsch in scoula a San Murezzan: contact cul rector chi m'orientescha davart las trattativas regard ün mez d'instrucziun.
- Scoula commerciala: miss insembel lezchas d'examen da rumantsch per l'examen final dal giarsunadi pels vendaders e pels commerciants. Examinatur/expert.
- Scoula professiunala/industriala: elavurà ün concept per ün'eivna da concentraziun. Il proget nun es amo gnü realisà.

Scoulaziun da creschüts

Scoulaziun da creschüts (Scuntrada e Furmaziun Ladina – SFL): tschantadas per programmar e büdschettar.

Cuors e referats publichats: 11 in EO, 11 in EB, 26 in Val Müstair. Ils manaders da las subregiuns d'EO/Bravuogn e d'EB han arrandschà cun grond success üna «Festa ladina» a Puntraschigna (14-1-89). Simlas festas dessan – dasper il divertimaint – render attent a la SFL, v. d. a la scoulaziun da creschüts.

A plaina cuntantezza vain fat adöver da la spüerta da la SFL be in Val Müstair. La suprastanza da la SFL ha invià üna restructuraziun da la SFL.

Eu n'ha tut part sco commember a las radunanzas da la suprastanza centrala da la AUPS (Associaziun svizra da las universitats popularas).

- Ils cuors d'assimilaziun chi vegnan organisats dals cuvis in collavuraziun cun la SFL in blers cumüns han ün vaira bun esit.
- Il cuors da rumantsch per correspondents dal Fögl Ladin (organisà da la redacziun dal FL in collavuraziun cun la SFL (4-12-89) ed ils duos cuors da rumantsch per chanzlists e pels scrivonts da circul e dad organisaziuns regionalas han gnü ün bun esit (27-1-89 e 15-12-89).
- Cuors intensiv da rumantsch a Scuol (30-7 fin 3-8): arrandschà ed organisà insembel cun la Società da cura da Scuol, cun bun success. Ün terz dals partecipants d'eiran indigens.

Contact direct culs cumüns: Eu n'ha tscherchà il contact cun autoritats cumünalas e sun gnü a pled illas radunanzas cumünalas dals seguaints lös: Ftan, Scuol, Sent. OTRAS autoritats cumünalas m'han miss in vista da pudair referir in lur radunanzas.

Rumantschaziuns: Causa ch'eu nu riv da m'occupar eir da quist problem, n'haja stuvü delegar quist' incumbenza a la cumischiun per rumantschaziuns. Scha'l rumantsch nu vain resguardà in ün o tschel lö, schi m'intermetta adüna darcheu.

Actività speciala: Sün giavüsch da la Cumischiun dal Parc naziunal e cun l'acconsentimaint da l'UdG (chi, sco recumbenza per meis ingaschamaint, ha pretais cha'l rumantsch vegna resguardà toccantamain) n'haja surtut l'organisaziun dal cortegi a chaschun da la festa da giubileum da «75 ons Parc Naziunal».

Contacts cun otras minoritats: Ils contacts sun stats limitats plüchöntschi a contacts privats co d'uffizi.

Ediziuns: Preparaziun da manuscrits per la stampa, istanzas per subvenziuns, trattativas cun stamparias, correcturas da manuscrits e da binderas da stampa. Derasaziun da las ediziuns in collavuraziun cun l'administraziun, recensius. Traducziun d'ün cudesch per giuvenils. Servezzans da traducziuns.

Lavur vi da la cumpilaziun da «normas ortograficas».

Teater: Intimà da giovar a teater. Agüd pro la tscherna da tocs. Schi'd es stat mez e pussibel suna stat a las rapreschantaziuns i'l intsches ladin.

Bibliotecas populares: Reuniun annuala da las bibliotecaras e dals bibliotecars (22-11-89) cun visita a la «Biblioteca Engiadinaisa» a Segl e visita da la stamparia Grafiscrit a Puntraschigna.

Rumantsch ed economia publica: L'existenza dal rumantsch in connex cun l'economia: arrandschà ün inscunter per discuter il problem: «Alternativas i'l turissem ed alternativas al turissem in nossas regiuns» – pac interess, dischillusiuin.

Ulteriuras activitats:

- Cusgliader in dumondas da cultura in general: Collavuraziun culs Amis da l'art d'EB, e cul proget «Stamparia Strada»; visita ad exposiziuns e concerts.
- Audienzas: Audienzas a mediums da massa: schurnalists, coll. da radio e televisiun.
- Referats e votums per conferenzas da magisters e classas da scoula da la Bassa.

Jacques Guidon, collavuratur regional

Suprastanza

Parsura:	Gion Tscharner, Zernez
Vice-parsura:	Nina Dazzi, Zuoz
Actuar:	Renata Bott, Tschierv
Chesin Manella:	Attilio Bivetti, Segl
Assessur:	Jon Domenic Parolini, Scuol/Cuira
Suppleants:	Maria Sedlacek-Luppi, Sent, chaschiera Jürg Zappa, S-chanf
Publicaziuns:	redacturs:
Chalender Ladin	Nicolò M. Gaudenz, Scuol
Il Dun da Nadal	Anita Gordon-Steinrisser, Silvaplauna
Administraziun e deposit da litteratura:	
Chesin Manella, Schlarigna:	Ursula Willy, Zuoz

Renania

Igl on da gestiùn passo e sto marco da dus evenimaints culminànts par la noss'uniùn: Igl statuts revidieus en vagnieus aprobos, cun quegl e'gl vagnieu introdutgieu la radunàntza generala sco nova furma da reuniùn digls cumembers da la Renania. Nus vagn ear gieu la caschùn d'edir igl amprem cudesch an rumàntsch davart la baselgia da Ziràn. Mo igl e ear capito fatgs ca nus ân cuntristo: Igl e betga gartagieu da pladir mussadras rumàntschas par las scoletas dad Andeer a Ziràn. Digl rest nus legr'igl, ca las activitads usitadas da la Renania ân pudieu vagnir realisadas tenor urden regular. La suprastàntza, ca â subieiu egna midada persunala, â cuntinuo la sia lavur culturala sainza interupziùn, siànt c'igls nov ligieus, sear *Sep Item* a sear *Martin Gabriel*, vevan anvesta gea ple bòld an la lavur da la Renania. Aglis 2 supratànts cass, sear *Gieri Luzi* a sear *Jacob Pfister*, antraztgainsa fetg par lur angaschi an favur digl rumàntsch. Suainter ca *Felix Pfister* veva demissiuno sco vize-parsura, e vagnieu ligieu *Sep Item* an sieus stagl.

Davosa radunàntza da delegos

Igl 11 da marz 1989 à gieu liac la davosa radunàntza da delegos da la Renania. Las delegadas ad igls delegos preschaints ân aprobo igls statuts revidieus, cun resalva d'artetgel 1. Igl tschantamaints novs ramplazan quels digls 1967 ad introdutgeschan, sco midada ple impurtànta, la radunàntza generala digls cumembers da la Renania. Igl sistem da delgos vean mantanieu pigls cumembers colectivs. La revisiùn digls statuts, beneventada vastameing, â caschuno egna discussiùn da prinzipi davart igl artetgel 1 ca zircumscriba igl territori da la Renania savund igl criteri cunfessiunal. La suprastàntza e vagnida incumbensada digls delegos da stivgear egna nova definiziùn digl antschie da tgira, sainza sabasar segl criteri cunfessiunal. Quella proposta, ca sto vagnir sutamessa a la radunàntza generala digls 1991, de vagnir schliberada da cuminàntza cun la Romania.

Plenavànt à la Renania dastgieu undrar 2 maritevels cumembers, rancunaschànt lur activitads an favur digl rumàntsch a numnànt els cumembers d'anur. Quegl e: sear *Curò Mani* d'Andeer a ser *Riget Bertogg* da Sevgein/Schwarzenburg BE.

Activitads da la suprastanza

La suprastanza da la Renania â sareunieu a 7 sasidas ordinarias, a caschùn da las qualas ella â tracto passa 50 fatschendas. Las ple impurtantas en stadas la Scuntrada 91, la revisiùn digls tschantamaints, dezisiùns d'ediziùns, igl problem da scoletas an Val Schons, etc. La suprastanza â angascho giuvna *Yvonne Michael* sco vandidra da cudeschs par dascargear igl colavuratur regiunal da talas lavurs.

La suprastanza â ear s'ocupo da la proxima Scuntrada digl pievel rumantsch. Ella â sadezidieu an favur da la proposta da la LR, la quala preveza ca la Scuntrada vegi liac igls 1991 a Laax a cunturn.

La suprastanza â scho infurmar davart l'instrucziùn da rumantsch an la scola professiunala da Glion, ad â intervagnieu an favur da l'instrucziùn da rumantsch a la scola purila digl Plantahof.

Ella â gieu egna discussiùn da prinzipi cugl president comunel da Flond, constatant c'igl steti nut aschi bien cugl rumantsch an la Foppa sco ign cartevi.

La scartira giubilara «70 ons Renania», planisada pigls 1991, â betga cato igl sustegn nezessari a spitgieu da vart digls Renanians activs.

Partutgant igl Figl ufizial da la Muntogna da Schons dastga vagnir constato, suainter igl amprem on, ca quel vean benevento fetg da la populaziùn. El augmanta la valur a la posiziùn da la nosa giaseta La Casa Paterna/La Pùnt ad e egna buna cuntribuziùn a l'actualisaziùn digl rumantsch segl sectur politic. Nus speragn da puder cuntinuar cun quella pierta.

La Renania ad igl sieus colavuratur regiunal ân ear uon puspe sado fadeia d'organisar curs da rumantsch. Tals ân liac a Flem, Trin, Preaz, Ziràn a Donat. Nus angraztgagn aglis scolasts: ser *Ulrich Caflisch*, *Vreni Caprez-Spreiter*, *Paul Frigg*, *Barbara Riesch* a *Georgina Schaller*, la quala â ear translato an sutsilvan igl curs II da Gieri Menzli.

Ediziùns

Igls 5 da maitg 1989 â la Renania dastgieu preschantar igl amprem cudesch an rumantsch davart igl palantschieu sura da la baselgia da Ziràn. Quella gràndiusa ovra â pudieu vagnir realisada graztga a la bagnvuglientscha digl fotograf ad editur *Peter Heman* da Basilea. Que cudesch, translato dad *Ursulina Cathomen*, e sainza dubi egna

culminaziùn an l'activitad editura da la Renania. Par pussevlantar igl access a tut igls Rumàntschs e el vagnieu edieu an rumàntsch grischun. La vendita da quell'ovra e stada da suzcess, aschia ca que cudesch vean a davantar egna raritad ancuretga.

Igl cudesch da poeseias da Riget Bertogg e ieu an stampa.

La Renania â ear procuro par la translaziùn digl text digl cudesch d'unfànts «Zvac» ca vean edieu da la LR.

Graztga a las generusas cuntribuziùns da las vischnâncas da Schons â la Renania dastgieu dezider l'ediziùn da las ovas cumpletas da Curò Mani. Par la preparaziùn par la stampa sagida duna *Erica Lutz-Jenny*.

La suprastanza â dezidieu plenavànt da spartizipar digl cudesch da Plasch Barandun «L'Alp da Veulden» a da far igl vocabulari idiomatic an sutsilvan.

Ravugls rumàntschs a cumissiùns

Las secziùns da la Renania: il Ravugl Rumàntsch d'Andeer, la Solidaritad Romontscha da Trin ad igl Comité Romontsch da Flem ân svilupo par part egna pulita activitad locala an favur digl rumàntsch. Quella vean praztgeada a sustanida da la Renania cun mieds finansials ad igl agid organisatoric digl colavuratur regional. Nus prandagn bugent la caschùn par angraztgear agls parsuras respectivs par lur lavur idiealistica: a sear *Hanspeter Meiler* da Flem, a ser *Ulrich Caflisch* da Trin ad a sear *Gion Christ Demarmels* d'Andeer.

Las cumissiùns stablas da la Renania en:

- la cumissiùn La Pùnt
- la cumissiùn Casa Paterna
- la cumissiùn Fatscha da nos vitgs.

Lur activitad sadreza mintgame tenor igl basegns actual.

Las cumissiùns temporanas da la Renania en:

- la cumissiùn d'ediziùn da las ovas da Curò Mani
- la cumissiùn d'ediziùn da las poesias da ser Riget Bertogg
- La cumissiùns per la revisiùn digls statuts â termino la si'activitad, siànt c'igls statuts en vagnieus aprobos.

La suprastanza â ear numno igls cumembers da la cumissiùn

cuminevla da Renania a Romania. Leza â la reponderar la formulaziùn digl art. 1 da lur status.

Cunlavor cun la Romania

Igl dacurs digl on passo ân gieu liac duas santupadas cun la Romania. A caschùn da la radunàntza cuminevla digls 12 da maitg 1989 a Flem e vagnieu dezidieu d'intervegnir tier igl Cantùn pertutgànt la tavla da bieagear da Trin, da far egn'instanza an favur da l'instrucziùn da rumàntsch agl Plantahof.

Igls 23 da zercladur e'gl vagnieu cunvagnieu trànter las 2 uniùns ca la proxima Scuntrada dugi ver liac a Laax a cunturn, risguardànt ear Flem a Sagogn.

Igl e ear vagnieu dezidieu d'edir da cuminàntza egn cudesch par giuvenils. Gion Kunfermann e igl respunsavel da vart da la Renania.

Organs

Igls organs da la Renania en cumparieus an furma usitada a sainza interupziùn. Nus pranadagn bugent la caschùn d'exprimer igl noss miglier angraztgamaint aglis redacturs

– digl «Dùn da Nadal», a duna *Emmi Caviezel* da Cuira ad a ser *Jacob Michael* da Sagogn,

– digl «Calender par mintga gi», a ser *Martin Fontana* da Favugn ad a ser *Jacob Michael* da Sagogn,

– da la Casa Paterna/La Pùnt, a sear *Johann Clopath* da Trin.

La Renania sa bün gro a tuts par lur enorm angaschamaint, ca pretenda blear idealissem, a nus glis giavischagn la forza basignevla par cuntinuar lur anschamaint an favur digl rumàntsch.

Nus angraztgagn ear aglis cumembers da la suprastàntza da la Renania ca s'angaschan or an las vischnàncas par la sort digl rumàntsch. Da cuminàntza lainsa adossar igls problems ca nus spetgan d'igls schliear igl curs digl on curaint.

Martin Cantieni, parsura
Bartolome Tschanner, administratur

Rapport dal collavuratur regiunal da la Renania

La lavur durant l'on passà è stada caracterisada oravant tut da lavur administrativa ed organisatorica. Il fatg ch'ins dispona d'in impiegà en piazza cumplina ha per consequenza ch'ins al adossescha da tuttas varts talas lavurs, da maniera ch'igl è betga pli pussaivel da satisfar a tut ils giavischs. Quai cunterdi propiain a l'intent original da quest post. La Renania s'è rendida quint da la problematica ed ha instradà mesiras per far frunt a quest svilup.

Mia lavur da l'onn passà sa lascha cumpigliar en las sequentas spartas:

Scolaziun da creschids en Sutselva: Jau hai elavurà il program ed il preventiv da la scolaziun da creschids en Sutselva per ils curs da l'enviern 1989/90 e fatg las publicaziuns necessarias sin fepls sgulants ed en inserats da la pressa locala. Jau hai fatg ulteriuras correcturas pertutgant l'adattaziun sutsilvana dal curs da rumantsch da G. Menzli. En collavuraziun cun Georgina Schaller e Paul Frigg è quest'ovra vegnida repassada per la cumpletar cun las variantas dialectalas da Schons e da la Mantogna.

Scolaziun da creschids en Surselva: Jau hai exequì l'uffezi d'actuar da la Scuntrada e Formaziun Surselva e hai dà 56 lecziuns da rumantsch a Flem.

Collavuraziun cun la Casa Paterna/La Pünt: Il decurs da l'onn passà hai jau remplazzà il redactor da la CP/LP durant 6 emnas. Jau hai scrit 45 contribuziuns per LP e 34 per CP, ils texts da pressa per la vendita dal cudesch da Ziran ed auters.

Instrucziun da rumantsch al Plantahof: Durant il curs d'enviern da la scola agricola Plantahof/Landquart hai jau dà l'instrucziun da rumantsch sursilvan.

Translaziuns: Jau hai translata il text dal cudesch da P. Barandun «L'Alp da Veulden» en sutsilvan e curregì ils texts dal cudesch da Ziran (en rg), da las «Uraziuns» da G. Tschärner e da l'OSL sutsilvan. Jau hai er fatg 169 translaziun per CP/LP.

Collavuraziun cun la suprastanza da la Renania: Jau hai fatg part da las 7 sesidas da suprastanza e da la radunanza da delgads a Trin. Mia lavur è vegnida discutada en diversas scuntradas cun il parsura.

Collavuraziun cun cumissiuns da la Renania: La cumissiun per la revisiun ha terminà sia lavur. Jau hai già da scriver e curreger il sboz dals statuts revedì.

Plinavant hai jau fatg part d'ina sesida dal Comité Romontsch da Flem, da 2 sesidas da la cumissiun d'ediziuns da las ovas cumpletas da C. Mani, da 2 sesidas da la SORT/Trin, e dals arrandschaments dal Ravugl Rumantsch d'Andeer.

Vendita da cudeschs: Jau hai organisà la vendita da cudeschs per la Renania enfin il november. Lavur supplementara ha chaschunà il cudesch da Ziran.

Teater: Jau ma sun betg ocupà fitg dal teater durant l'onn passà. Jau hai instradà il curs da teater per scolars da Flem ed assistì a la represchentaziun.

Contacts: Jau hai gì fitg paucs contacts cun vischnancas ed uffizis. Quai è in dischavantatg apparent per la lavur d'animaziun.

Administraziun da la Renania: Sco l'onn passà jau hai administrà ils fatgs da la Renania, scrit tutta corrispondenza e fatg istanzas per divers sustegns.

Ediziuns: Jau hai tgirà l'ediziun dal cudesch «Ziran – il palantschieu sura da la baselgia da S. Martin», gì contacts cun stamparias concernent offertas per la stampa da las ovas da C. Mani e da P. Barandun.

Collavuraziun cun Romania: Carli Scherrer ed jau ans essan scuntrads 2 giadas per coordinar acziuns ed ans cussegljar.

Rumantschaziuns: En collavuraziun cun la cumissiun «Fatscha da nos vitgs» hai jau instradà il project da rumantschaziun en Val Schons che spetga anc la realisaziun.

Contacts cun la LR: Jau hai fatg part da tuttas sesidas da rapport a Cuir e ma sun participà dad ina radunanza da delegads.

Bartolome Tschanner, collavuratur regional

Suprastonza

Parsura:	Martin Cantieni, Donat
Viceparsura:	Sep Item, Flem
Actuara:	Vreni Caprez-Spreiter, Trin-Digg
Cassier:	Hanspeter Meiler, Flem
Assessur(a)s:	Bernârd Demarmels, Andeer Martin Gabriel, Glion Silvia Mark, Ziràn Felix Pfister, Domat Georgina Schaller, Donat
Revisurs:	Gieri Pfister, Vuorz Gion Sutter, Maton/Cuira
Redactur(a)s:	
Casa Paterna/La Pùnt:	Johann Clopath, Trin-Mulin
Calender per mintga gi:	Martin Fontana, Favugn, part sursilvana Jacob Michael, Sagogn, part sutsilvana
Dun da Nadal:	Emmi Caviezel, Cuera, part sursilvana Jacob Michael, Sagogn, part sutsilvana

Uniun Rumantscha da Surmeir (URS)

Avant en onn am vez eligia scu parsoura dall'Uniun rumantscha da Surmeir. Ia va accepto igl mandat, savond d'aveir ratschet ena tscherta onour, pero er dad aveir surpiglia en uffezi tg'am porta responsabladad e lavour. Per ansomma saveir m'occupar dalla lavour an favour digl noss lungatg mamma, vaia gia d'am tschantar ena fegnameira. E per saveir fixar tala vaia gia ansomma d'am persvader ordavant dalla muntada odierna da noss rumantsch-surmiran. Tge vala ansomma anc noss lungatg – e tge pussebladads stattan avantmang per igl saveir mantigneir.

Ple tgi m'occupava digl fatg e pi persvadent tg'ia niva. Oz sunga franc scu ensatge, tgi ena sperdita digl rumantsch fiss ena sperdita essenziala, irramplazzabla per noss pievel surmiran scu er per la rumantscheia an general.

Percheigl vala nossa devisa:

Persvader igls Surmirans dalla valeta digl noss lungatg-mamma, igl *rumantsch!* Pertge igl veir prietsch da tal ans vign pir do ancunashaint cura tg'igl vagn pers!

Scu lagn nous contanscher chella fegnameira:

1. Cun francar la basa fundamentala
 - tras porscher igls meds e mettels per la communicaziun, l'instrucziun e l'integrasiun rumantscha.
2. Cun infurmar e sensibilisar igl noss pievel
 - tras contacts persunals
 - porscher ena pressa actuala
 - ed organisar confrontaziuns constructivas
3. Cun activar e mutivar igls Surmirans
 - tras promover la discussiun tranter Rumantschs
 - tras incumbensar la nossa gliout
 - tras sustigneir activitads creativas

Blers digls aspects numnos vignan per cletg, promovias automaticamaintg tras noss esser e funcziunar da mintgign ainten igl mintgade. Tuttegna dovrans els da taimp an taimp er novs impuls per betg tgi els sa stanschaintan ainten la monotonia funcziunala, vot deir tgi nous

ischan sperts prongs d'ans sarveir da plects moderns. Chels aspects valan pero betg manc per oters lungatgs ed ansomma igl tudestg.

Per igl onn current vagn nous mess sequenta prioritad:

1. *Manar a fejn las ediziuns instradadas*, numnadamaintg igl codesch an onour da Gion Not Spegnas scu er tal dad Antonia Sonder.
2. *Restructurar ed actualisar la Pagina da Surmeir*. Dantant tgi las ediziuns digls codeschs ventilos era gio instradada dalla suprastanza viglia, stavan a nous an chel connex angal anc da liquidar las lavours tecnicas basignevas.

La restructuraziun ed actualisaziun dalla Pagina da Surmeir stat a cor alla suprastanza ed è neida qualifitgeida per amprensa prioritad.

Er cò ins è sa dumando dalla valeta d'ena gasetta locala ruman-tscha. È chegl ena sadela sainza fons, fiss betg pi scort da lascher correr chel relativ grond importo tgi vagn d'imponer persiva per otras acziuns.

Dantant ins è nia alla conclusiun:

La pagina da Surmeir duess esser ena gasetta regiunala ruman-tscha, desiderada e purtada da noss pievel surmiran.

La Pagina da Surmeir duess promover igl lungatg rumantsch antras porscher *infurmaziun – actualitad – documentaziun e publicaziun* a noss convaschigns surmirans an patria ed agl ester. Ella colliescha egn e mintgign sur igl lungatg e duess esser averta per tots, schinavant scu tg'els èn prongs da purtar igl duevel respect tranter concarstgangs.

La Pagina da Surmeir duess colliier igls lectours cun porscher en concept tg'igls angascha da *leir, pudeir e stueir liger*.

Per realisar igl concept preschanto ò la suprastanza redigia ed approvo en nov regulativ da pressa, a fundamaint digl qual igl è nia restructuro la cumischung da pressa da maniera tg'igl redactour duess neir sustignia pi ferm an sia labour e posiziun.

La cumischung exista danov da 5 commembers, numnadamaintg Emil Candreia, Stierva, pres., donna Moscha Jegher, Tinizong, donna Annamia Simeon, Lantsch, Baltermia Peterelli, Savognin e Giatgen Spinaz, Sur. Cun vusch consultativa fon part igl redactour P.A. Baltermia, ex ufficio ed igl collaboratour regional Reto Capeder.

La premaveira passada ò demissiuno la redactura digl *Calender*

surmiran. Per muteiv da taimp ò la suprastanza betg savia tschartger ena persunga cumpatenta per chel post uscheia tg'ins ò redigia igl calender 1990 an collectiva tranter igl suprastant Gustav Sonder cun sustign digl coll. reg. Reto Capeder e d'Otmar Spinass.

Er spitgagn nous cun grond plascheir sen igl periodic annual *Igl noss Sulom*, tgi vign redigia per la sagonda gEDA da Franzestg (Tgetg) Schmid.

Mengia grond taimp ò la suprastanza d'imponder mintgamai per dumondas generalas da menaschi. Scu per exaimpel dumondas concernent la communicaziun electronica, stampareias, collaboratours temporans, contracts e. o. pl. Per sulivgeir ò ins stgaffia dus cumischungs preparatoricas, egna per tgossas da menaschi e l'otra per dumondas linguisticas.

Bler mengia pac taimp ans stat a disposiziun per promover acziuns novas. Surtot schi cumparaglagn la structura demografica cun nossa purscheida da lectura. Nous vagn en grond spazi demografic tgi vign sustignia mengia pac. Surtot ans von a nous a perder tals tranter 15 e 40 onns. Igl è a nous da tschartger novas veias persiva.

An dumonda stat l'ediziun d'en vocabulari nov, tal vign fermamaintg pretandia dalla vart digls scolasts. Siva d'aveir stgaffia las novas Normas surmiranas, tgi èn declaradas digl cantun scu med uffizial da scola, è l'ediziun d'en vocabulari correspondent alla normas ed agl taimp, indispensabel. Dalla suprastanza anor vagn nous instrado chella preteisa per mang dalla Leia rumantscha e nous speragn sen buna ancligentscha.

Stimada raspada rumantscha, scu vazez prova la suprastanza da neir siva a sia fegnameira, pero sainza igl sustign dad egn e mintgign n'è igl mantignamaint da noss lungatg strousch pussebel.

Percheigl lessa appellar a tots preschaints, mintgign an sies post, da tschartger veias per cultivar igl noss lungatg, adegna cun igl duevel respect anvers igl concarstgang d'oter lungatg. Emoziuns e cumbats primitivs, egoistics on nign plaz an nossa tgesa surmirana. Nous duvragn la bilinguitad, tala è gio clamada tras la mobilitad digl lungatg rumantsch.

Tge simbolisescha pi bagn igl noss rumantsch, tgi la clav – igl mettel per antrar e darveir igl dialog cun blers pievels umans.

Betg dividagn igl noss pitschen intschess an rumantschungs, fanatichers, sanesters etc. Stagn Rumantschs respectos tranter Rumantschs e da betg Rumantschs.

Stimos preschaints, avant tgi sarar igl mies rapport, lessa anc ma regurdar d'en miritevel commember, numnadamaintg da scolast barmeir Paulin Sonder da Salouf, tgi ò sarvia blers onns all'Uniun rumantscha da Surmeir scu fidevel actuar. Pinavant è el s'angaschea fermamaintg per la cultura digl cant. Nous igl lagn tigneir an buna memorgia e Dia igl detta la pasch.

Tge fiss la nossa instituziun sainza igl ageid permanent da fidevels collaboratours e sustign da blera gliout. Ia less mizzigier la caschung d'angraztger cordialmaintg a mies collegas da suprastanza, agls noss fidevels collaboratours, Reto Capeder e P. Antona Baltermia scu er allas gidantras temporanas tgi az mettan adegna puspe a disposiziun. Mies angraztg duess er eir allas instanzas politicas tgi rancanoschan e s'angaschan pigl noss muvimaint. Agraztg lessa a totta gliout tgi s'angascha an tge moda tgi seia pigl mantignamaint digl lungatg. Chel angraztg global duess cumpiglier tots, donnas ed omens, vigl e gioven, indigen ed ester. Sia labour e bagnsavens ena labour chieta, betg sainz'oter sensaziunala, pero aint igls ples digls fatgs essenziala, creativa e constructiva.

Romano Plaz, parsoura

Rapport digl collaboratour regiunal

Savens stuess igl collaboratour regiunal piglier a mang differentas tgossas igl madem mument. Ma er el stò tschantar prioritads u s'adattar allas relaziuns specificas dalla sia regiun.

Igl mies rapport è cumpilo tenor igls mies rapports quotidian.

Ia sung er ma participo a tottas sedutas dalla suprastanza dall'URS ed otras cumischungs cun vusch consultativa, noua tg'ia va er adegna oriento dalla mia activiad e noua tg'ia va er piglia ancunter incumbensas specificas.

Periodicas e publicaziuns

- *La Pagina da Surmeir* è cumpareida an sia 43. annada e sot la redacziun da Peder Antona Baltermia. Cò ò er igl computer catto

la sia veia alla redacziun uscheia tgi savagn screiver tot igls texts per la gasetta a Savognin.

- *Igl noss Sulom* è cumparia an sia 69. annada sot igl tetel: Fermat, viandant, schi te ast seid; er poesias ed istorgias èn funtangas tgi son la stilivar. Redacziun: Francestg Schmid, Oberengstringen.
- *Calender surmiran* an sia 39. annada sot la direcziun da Violanta Spinass è sto deditgia agl tema: Ia ma regord.

Otras publicaziuns

- *Rosas e spegnas IV da Gion Not Spegnas* cuntigna fragmants ord l'istorgia dalla veta digl sribent, poet e politicher Gion Not Spegnas
- *2 OSL* èn cumparias sot la reschia da *Domenica Steier-Brenn*: «Igl musicants da Brema» da Emma Spinass ed en'ovra originala da *Daniela Caspar-Steier*, Riom, cun skizzas da *Margrit Demarmels*, Stierva, cugl tetel «Ia ed igls animals».
- An collaboraziun URS e LR èn cumparias igls curs da rumantsch 1 e 2.
- En bung esit vainsa gia cun l'ediziun d'ena *cassetta da canzungs* per unfants pitschens. An chel mument lessa angraztger a tot igls scolasts da Surmeir tgi on gido realisar chesta cassetta ansemen cun igls scolars.

Curs da lungatg

Igls curs da lungatg n'èn betg stoss gist schi frequentos scu pi bod. Ins s'accorscha en tant tg'igl taimp da conjunctura ota è passo e tgi l'imigraziun n'è betg schi ferma. An tot vainsa fatg 8 curs e chegl a Savognin, Lantsch, Lai, Surava e Riom, tot ansemen cun 42 persungas.

Scuntrada e furmaziun Surmeir

- Sot la batgetta da *Lina Baselgia e Beat Jenal* ò gia li per l'amprema geda ena scuntrada dalla giuventetna dalla Val Alvra a Lantsch, 35 participants. Ulteriouras duessan suander.
- A Casti vainsa salvo en curs da cuschinar per omens cun 10 participants.
- *En'excursiun geologica an Val d'Err* ò gia en success mai panso.

55 personas on piglia la veia sot igls peis e 5 ouras viadi per santeir digl geolog *Hans Lozza da Murmarera* expectoraziuns fitg interessantas sur dalla crappa da mangan an Val d'Err.

- Igl pi grond success dall SFS èn stos igls cants averts ainten differentas vischnancas, noua tgi vagn preschato «*Igl cumpogn*», igl noss codesch da cant nov. *6 cants averts e 360 participants*, en success nundetg.
- Ansemen cun igl departamaint d'educaziun vainsa realiso a Casti en curs da lungatg *per las mussadras* sot igl tetel: «*Igl purtret ed igl pled*».

Rumantschaziuns

Chellas na von betg or da mang schi spert scu chegl tg'ins spitgiva. Igl è er betg pussebel da trer tras la rumantschaziun ainten ena suletta vischnanca sainza aveir an îgl er tot las otras. Uscheia sunga anc adegna a Lantsch, va pero instrado er tottas rumantschaziuns an Surgôt + Tinizong. Anfignen tg'igls cumegnns n'on pero betg fixo igl lungatg d'inscripziuns ainten lour regulativs darogl bler da far e midar.

Codeschs e vendita da codeschs e cartas

Gronda lavour da redacziun, ma er da correcturas per las ediziuns dall'URS pretendan en grond angaschamaint da taimp. Cura tg'igl collaboratour regiunal è nia incumbenso ansemen cun *Gustav Sonder* ed *Otmar Spinass* da surpiglier er la redacziun digl calender 1990 è igl tgar sto cargea schi fitg tgi n'è strousch rasto taimp per otras acziuns. Igl grond importo per vendita da codeschs, cassetas e cartas da passa 20 000.– frs. per igl noss intschess monta ena bela somma. Chest aton vainsa purschia en'acziun d'OSL speziala agls scolasts, igl adiever è sto mediocher.

Teater

Siva dad onns ò gia li danovamaintg en teater rumantsch a Casti, preschanto dalla giuventetna (ena nova flomma?). An Surses on gia li las preschantaziuns usitadas a Riom, Salouf, Tinizong e Savognin.

Ia va recumando da far barats da teaters tranter Sur- e Sotses, ma anfignen ossa n'ègl betg gartagea.

Bibliotecas

Schibagn tgi ena cumischung digl intsches Grischn central ò elaboro en questiunari e fatg proposta per mang dalla suprastanza n'è anc capito navot sen chel sectour.

5 onns collaboratour regiunal

Dond en tgit anavos ins vei tge tg'ins ò cuntanschia u er betg. Da prancepi cumpigliva chest post bler contact ed animaziun, ma an realitad n'è chegl betg adegna uscheia. Blera lavour administrativa e lavour da biro leian agl biro.

Schibagn tg'ia sung satisfatg dalla mia lavour stoia conceder d'aveir gia er cass negativs e deprimonts. La schientscha pero ed an spezial tar la giuventetna am dat curasch da star segl post e schi dagn en tgit er aint igl futur, vasainsa forsa en angaschamaint pi vast, en angaschamaint purto da pi blers uscheia tgi an 5 onns pudessans deir:

- mintga Rumantsch è consciaint digl sies lungatg.
- mintga Rumantsch ò pers la tema da s'exponer scu Rumantsch.
- mintga Rumantsch so tge schanza supplementara tgi el ò per amprender oter lungatgs sur igl rumantsch
- mintga Rumantsch discorra automaticamaintg rumantsch cun Rumantschs
- mintga Rumantsch è tolerant envers igls oters e promova ena buna discussiun conc. igl rumantsch grischn tgi savess esser agl avigneir ena schanza supplementara pigl mantignamaint digl lungatg.
- mintga cumegn ò franco igl lungatg uffizial ainten la sia constituiun communal.
- mintga affar risguarda igl rumantsch per inscripziuns ed otras tgossas.

Reto Capeder, collaboratour regiunal

Suprastanza

Parsoura:	Romano Plaz, Savognin
Viceparsoura:	Remi Capeder, Casti
Actuar:	Gustav Sonder, Alvagni
Cassier:	Gion Cola, Riom
Assessoura:	Marlies Jegher, Mulegns
Delegadas dalla Meirana:	Violanta Uffer, Tinizong Rita Cadotsch, Savognin
Revisours da chints:	Gion Mareia Cotti, Sur Berti Farrèr, Stierva
Publicaziuns:	Redactours:
La Pagina da Surmeir	Peder Antona Baltarmia, Salouf
Igl noss Sulom	Franzestg Schmid, Oberengstringen
Calender surmiran	Cumischung ad hoc

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs (USR)

Per salvar nossa radunanza generala ans radunain nus quist on a *Bravuogn*, in quel lö cha'l rumantsch ha fingià stuvü laschar bleras pennas, in ün lö ingio chi's manifestescha l'erosiun linguistica in möd exemplaric, ingio chi gniva dit fingià avant 100 ons cha'l rumantsch saja destinà a la mort.

Ma esser sül glim tanter duos culturas sa e po esser eir ün impuls pel cumbat, per l'ir in tschercha da l'aigna identità, per chattar a la fin üna fuorma da solidarità, sco per exaimpel la *Pro Brauegn*.

Bravuogn es dvantà catalisatur e seismograf per quai cha l'avegnir ans spordscharà eir a nus. Bravuogn viva duos linguas, piglia di per di cumgià da sias tradiziuns, s'orientescha di per di vers üna cultura cha forsa ingün nun ha giavüschà, ma stuvü acceptar sco realtà, eir scha quella, sper il profit economic, chaschunescha imbarraz e vacuum cultural.

«Sunar cun duos instrumaints, o sunar cun ün instrumaint cun duos buochins», sco cha Flurin Spescha ha dit üna jada, sa esser ün inrichimaint per qualchün chi scriva, ma scha'ls lectuors san lura eir ballar ladavo, es ün'otra dumonda.

Eir nus sco scripturas e scriptuors rumantschs rivain forsa – o eschan fingià rivats – a quel punct cha nus ans stuvain dumandar, quala lingua chi serva il meglder a descriver nos muond intern, schi's tratta da confruntar experiencias ed invenziuns.

Chaminar sün üna craista ans imprometta sgüra üna bella vista da tuottas varts, ma nus nu das-chain invlidar cha'l sulai splendura a listess temp adüna be dad üna, voul dir cha scrivond eschan sforzats da muossar culur.

Blers Rumantschs emigrats, e tanter quels impustüt ils scriptuors, han badà cha culla distanza lur lingua materna dvainta vieplü preziosa. E blers han chattà lur lingua pür in quel ambiaint cha las culissas geograficas mancaivan.

«Scriver pel pövel» nu das-cha mai provochar noscha conscienza o infideltà invers sai svesa. Eir il pövel ha il dret da gnir inquietà. E chi cugnuoscha a la fin la conscienza dal pövel?

Heine ha dit üna jada: «Nus dudivan qua o là la pretaisa: il dret democrat scriva sco'l pövel; cordial, simpel e mal. Ma a minchün nun esa dat da scriver mal, e lura avaiva que dalunga nom: l'es elitari, ün amatur da la fuorma, ün ami da l'art, un inimi dal pövel.»

Scha nus vulain restar sensibels sco scripturas e scriptuors per quai chi capita sün quist muond, stuvaina avair il curaschi da dovrar il pled eir per til defender, per metter in dumonda sco per acceptar noss limits e schlargiar nossas pussibilitats.

Eir in noss'uniun nu scrivan tuots our da listessa motivaziun. La pretaisa dals lectuors, cha noss texts sajan transparents, inclegiantai-vels, per na dir simpels, po esser per l'autur d'üna vart ün schligerimaint, da l'otra vart però eir üna malincretta chi's nudrischa da la mediocrità. Nus stuvain esser grats per üna critica litterara chi intermediëscha cun cussagl ed agüd, scha scrivonts malsgüers as servan d'üna lingua malsgüra. Ad els nu güda ne il curtè al culöz ne la curuna sül cheu. Quai chi güda es la fiduzcha aint il agen pled per portar inavant la vusch da lingia a lingia.

Ün pass incuraschant in quella direcziun sun sgüra stats ils DIS DA BOLDERN, il *seminar* da l'avuost 89 cul tema: *Co salveu mias vachas?*

Am mettond a scriver meis algords dal seminari a Boldern da quista stà dürant üna choda eivna d'avuost, fetsch eu adöver d'üna tecnica chi'm güda a svagliar la spontaneità sco ch'eu tilla sentiva d'uffant e sco scha Dieu tilla s-chaffiss adüna darcheu da nouv.

Eu met il pled «scriver» immez il fögl, tir ün rinch intuorn e spet cha quist purtret svaglia in mai uschè bleras associaziuns sco pussibel. Sch'eu büet ün crap aint ill'aua, fuorman las uondas rinchs concentrics, e sch'eu büet ün pled sün ün fögl, as sparpaglian ils rinchs perquai d'intuorn e fuorman pitschnas unitats chi cuntegnan il dscherm per interas chadainas d'impissamaints, sco scriver üna rait aint il univers. La fascinaziun dal dischuorden am maina bainbod in üna tensiun organica chi metta il temp e'l l'ö our d'chanvè. Eu am saint in ün reservat chi nu cugnuoscha ne scumonds ne buns cussagls, ma chi svaglia meis buonder cun mincha nouv pled circundà d'ün rinch.

Probabelmaing cha quel chi scriva voul schlargiar seis muond e's deliberar our da la strettezza da seis impissamaints, in tuots cas na per gnir inolet, ma per incleger, na per dar respostas, ma per far dumondas.

17 persunas s'han inscuntradas a Boldern per ir in tschercha da l'aventüra da scriver, per scuvrir il gust dad experimentar cun plets da fantasia, tils fond far cupiroulas inavant ed inavo.

Insolit, per üna lingua chi penda vi dals ultims plets?

Dafatta brich! I dà eir tecnicas chi'ns güdan a descriver noss sömmis, nossas temmas, noss gusts e nossa dulur. Che ans güdan noss tscharvels, schi nu sun in cas da prodüer qua o là üna metafra chi fa punts tanter la part cognitiva e quella da l'imaginaziun, quella schnestra e quella dretta.

Scripturs daja pacs in terra rumantscha, scrivonts üna pruna. Ma la qualità d'ün text nu dependa da simlas distincziuns definitoricas, uschè cha la cumposiziun da la grupp, cun mità commembras e commembers da l'USR e l'otra mità duonnas ed homens sensibilisats per ir in tschercha da lur lingua, es statta üna furtünada.

Solitamaing es scriver ün act da retratta in quel chantunet prüvè d'üna stüva o stanza. Ch'ün possa as far impissamaints eir in gruppas, forsa davo üna cuorta meditaziun cun musica da clings tibetans, quai sarà statta üna da las scuvertas chi han pisserà davo cuort temp per quel fuond da fiduzcha tanter pêr chi pür pussibiltescha la lavur vi da texts vardaiVELS e sincers.

Scriver noss sömmis, nossas visiuns, noss pissers, quai sarà l'essenza da nossas experienzas quotidianas; tillas metter in üna fuorma, quai es l'intenziun litterara.

Sgüra ch'ingün nun es gnü a Boldern per tuornar a chasa cul manuscrit d'ün roman inter suot bratsch, e tantüna esa gnü lavurà intensivamaing. A la fin s'han mantunats circa 120 texts, crüjs e cots, uschè cha la grupp ha decis da s'inscuntrar üna seguonda vouta a Falera per üna fin d'eivna in october. Pro quell'occasiun as tratta da repassar las lavuors e guardar schi «tegnan» amo.

Ils «texts da Boldern» ed otras cuntribuziuns in connex culs 700 ons confederaziun faran part da la LITTERATURA DA GIUBILEUM 91, l'organ uffizial da l'USR, chi cumpara dal 91 sco documaint per la quadrilinguità svizra.

Minchün e minchüna chi scrivan san cha la scrivonda maina suvent a bloccadas chi impedischan cha la tinta cula. Accumpagnats e chürats dal scriptur e psicolog Jürgen vom Scheidt da München chi s'ha «büttà aint ill'aua freida rumantscha», han ils participants eir imprais metodas co ch'ün perda main temp cun fermar immez la frasa e ponderar sur dal text.

La preschentscha da divers idioms rumantschs, cumprais il ladin da Val Gardaina, ha pisserà per situaziuns comicas, ma pel process da grupp eir fich stimulantas.

«Co salv eu mias vachas?» uschè as nomnaiva il seminari, e las

respostas a la fin d'eiran uschè differentas sco'ls muagls svessa. La situaziun dad appartegner ad üna minoranza vuol dir, da's cuntantar da la pitschnezza e tscherchar in quella la grandezza adattada. Per scuvrir l'aigna vusch e sentir l'agen flà ha minchün surgni bler lö e temp. E quai chi'd es lura amo vanzà, es gnü impuondü per cultivar l'amicizcha, per tadlar e cuntradir, per giovar e dispittar, per giodair e patir.

E scha seguond il scriptur Martin Walser, «ün scriptur saja quel chi scrivond as müda», han sgüra tuots tut cumgià ün da l'oter cul sentimaint dad avoir schlargià il muond, bainschi be quel dal dialog intern, mo per la paja cun tuot la pussanza da l'imaginaziun.

Üna radunanza generala tscherna eir seis lö per til imprender a cugnuoscher. Sar Puorger da la Pro Brauegn ans maina tras giassas e sün plazzas, quintond da temps passats, impustüt in connex cull'importanza dal pass da l'Alvra.

Davo la tschaina a l'hotel Darlux han noss giasts tessinai, Elda Guidinetti, Alberto Nessi e Fabio Pusterla ans intratgnüts cun prosa e poesia, e la cultivaziun da nossa parantella etnica ha savü promover l'incletta tanter pêr.

Da las tractandas da nossa radunanza generala be ils fats importants:

- La *Litteratura* 12/1 cumpara pür l'on chi vain.
- La *Giuria litterara* scumparta premis o duns litterars a: Gion Deplazes per sias «Cambridas», a Paula Vincenz per sia prüma raccolta da poesias, ad Albert Wihler per seis texts scientifics, a G. B. Spescha per sia schelta da poesias.

La giuria litterara fa adöver da seis dret da premiar eir ouvras na inoltradas. Uschè survain «Giacumbert Nau» da Leo Tuor il premi principal per sia «valur litterara» e per sia «fuorma innovativa».

- Müdada da statuts: La perioda d'uffizi dal president es illimitada, sto però gnir confermada tras la radunanza generala mincha duos ons cun votaziun in cas da cuntercandidat(a)s.
- Demischiun: Gion Peder Thöni, actuar da l'USR, demischiunescha e vain rimplazzà da Beni Vigne. L'actuariat surpiglia plü tard Flurin Spescha. Approvats vegnan eir ils oters commembers in suprananza: Irma Klainguti e Giovannina Brunold. Flurin Caviezel demischiunescha sco delegià pro la Lia rumantscha. In sia piazza vain tschernüda Annamengia Bertogg.

Nouvs commembers: Sün fundamaint d'üna cuorta preschantaziun vegnan admiss: Margarita Gangale-Uffer, Oscar Peer, Leo Tuor.

Rumantsch Grischun : La suprastanza güdichescha l'experimaint culla lingua da standard sco fich positiv e per la litteratura rumantscha da grond'importanza. Ella as dosta in *tuotta fuorma cunter il möd penibel da discussiun* illa pressa grischuna da l'ultim temp e piglia svesa pusiziun illa pressa cun üna resoluziun in connex cullas attachas in regard a la traducziun dal «Palaver» da Max Frisch in rumantsch grischun da Flurin Spescha.

Dis da Domat: Las experienzas fattas in occasiun da la Scuntrada a Scuol han incuraschè la suprastanza da realisar *Dis da litteratura dals 7– 9 settember 1990 a Domat* cun prelecziuns, seminaris, lavuratori, discussiuns al podium, sairadas litteraras cun giasts sangallais, teater istorgias da buna not etc.

Ün sincer ingrazchamaint a meis collegas ed a mias collegas in suprastanza, als revisuors, a la redacziun da la *Litteratura*, a la Cumischiun litterara, al rapreschantant ill'Uniun svizzra ed a tuot ils commembers chi han cuntribui a favur da noss'uniun.

Clo Duri Bezzola, parsura

Suprastanza

President:	Clo Duri Bezzola, Oetwil am See
Cassiera:	Giovannina Brunold, Samedan
Actuar:	Flurin Spescha, Turitg
Assessur(a)s:	Irma Klainguti, Zuoz Beni Vigne, Turitg
Revisur(a)s:	Annamengia Bertogg, Castrisch Mariano Tschuor, Laax
Giuria litterara:	Urs Baltermia, Turitg Rina Steier, Savognin Annetta Ganzoni, Gräsch Erica Lozza, Horw Arnold Rauch, Cuir
Redacziun «Litteratura»:	Mevina Puorger-Pestalozzi, Turich Ursicin G.G. Derungs, Vacallo Felix Giger, Cuir
Represchantant en l'USS:	Ursicin G.G. Derungs, Vacallo

Cuminonza romontscha radio e televisiun (CRR)

Radunonza generala

La radunonza generala dalla CRR ha giu liug ils 15 d'avrel 1989 a Razén. Cun Razén ha la CRR visitau ina vischnaunca agl ur dil territori romontsch, ina vischnaunca che sesprova da mantener lungatg e cultura romontscha. In grond diember commembers dalla CRR ha priu part dalla radunonza a Razén. Quella ha approbau unanimamein il quen per igl onn 1988, il rapport da gestiun per 1988 ed il preventiv per 1990. Cun plascher ha la radunonza priu enconuschiantscha dalla bein reussida realisaziun digl augment dallas emissiuns romontschas da radio a ca. 5^{1/2} uras per di. La fin digl onn 1988 ha la suprastonza centrala dalla Societad svizra da radio e televisiun (SSR) plinavon concludiu in augment dil diember dalla emissiun da televisiun «Svizra romontscha» da 12 a 24 emissiuns per onn. Quei ei in considerabel augment. El decuors digl onn 1989 ei il persunal per realisar quei augment vegnius engaschus e scolaus. La realisaziun ei preveda el decuors dalla stad 1990.

La radunonza generala a Razén ha plinavon approbau unanimamein ina revisiun parziala dils statuts dalla CRR. Ei setracta cheu oravontut d'ina adattaziun alla revisiun dils statuts dalla SSR e dalla DRS respectiv dil statut davart la posiziun speciala dalla CRR. En quei connex ein era las determinaziuns concernent il commemoradi tier la CRR vegnidas precisadas ed amplificadas. Tenor quella revisiun ei la CRR aviarta enteifer il camp d'activitad (Grischun romontsch e sia diaspora ell'ulteriura Svizra) a personas naturalas da lungatg romontsch domiciliadas el Grischun respectiv en in auter Cantun svizzer sco era a personas giuridicas cun sedia enteifer il camp d'activitad, aschilunsch ch'ellas ein ligidas cun il lungatg e la cultura romontscha.

Il december 1988 ei il commember dil cussegl dalla CRR Jon Gottschalk, Zernez, morts tut nunspitgadamein. En siu stagl ha la radunonza generala a Razén elegiu per il rest dalla perioda d'uffeci 1989 – 1992 dunna Claudia Willy-Bazzi, Ftan. Cun quella elecziun fan ussa treis dunnas part dil cussegl.

A caschun dalla radunonza generala surdat la CRR regularmein il premi da radio e televisiun dalla CRR. Quei premi vegn accordaus

dalla suprastonza a personas ni uniuns ed instituziuns ch'ei sefatgas en ina moda ni l'otra specialmein meriteivlas per lungatg e cultura romontscha. Per igl onn 1989 ei quei premi vegnius surdaus a caschun dalla radunonza a Razén a Conrad Bertogg, Castrisch/Riehen, sco undrientscha da sia lavur sco cumponist e dirigent romontsch, ed alla gruppa da trubadurs Flurin Janett e Peder Rauch, Scuol, sco renconuschientscha per la tgira dil cant popular romontsch el territori ladin.

Cussegl e suprastonza

Il cussegl che cumpeglia 17 commembers che representan tuttas valladas romontschas ed ils Romontschs ella Bassa, ha salvau duront igl onn da gestiun 4 sedutas. El ha preparau las fatschentas statutaras e deliberau il sboz per la revisiun parziala dils statuts dalla CRR per mauns dalla radunonza generala 1989. La fin d'avrel 1989 ha il cussegl elegiu Richard Cavigelli sco niev schef d'informaziun dil radio romontsch. Richard Cavigelli remplazza naven dall'entschatta schaner 1990 Sep Item che va suenter 21 onns survetsch tier il radio romontsch en pensiun. Suprastonza e cussegl han exprimiu ad el in cordial engraziament per la gronda e buna lavur en favur dil radio romontsch. Il niev schef d'informaziun ei naschius 1942 a Siat. Duront biars onns eis el staus scolast secundar. Igl atun 1983 ei Richard Cavigelli entraus en survetsch dil radio romontsch. Dapi entgins onns ha el era procurau ils rapports davart las tractativas dalla Assambla federala.

Il cussegl ei plinavon s'occupaus pliras gadas da damondas da scolaziun dil persunal en general e dalla scolaziun e perfecziun linguistica en special. El ha era discutau la damonda davart il diever dil Rumantsch Grischun enteifer las emissiuns romontschas da radio. Ina seduta ei stada dedicata a damondas davart la derasaziun e recepziun tecnica dallas emissiuns romontschas enteifer ed ordeifer il cantun Grischun. Ei setracta cheu denter auter era dalla problematica davart la recepziun d'emissiuns romontschas da radio ella Bassa. En quei connex ha il cussegl discutau ils differents projects e models per il diever dalla 4. cadeina da televisiun.

Sper la preparaziun dallas fatschentas per mauns dil cussegl e dalla radunonza generala ei la suprastonza s'occupada en numerusas sedutas da damondas che pertuccan oravontut las finanzas, l'organi-

saziun ed il persunal dil studio regional romontsch. La preparaziun da quellas fatschentas pretenda adina puspei contractivas ed oravontut ina buna collaboraziun cun ils organs dalla SSR e dalla DRS sco era cun il studio regional romontsch. La suprastonza ha lu era tgirau buns contacts cun las societads commembras dalla DRS. En quei senn ha ella era seschau representar tier numerusas occasiuns da differenta natira.

Duront igl onn 1989 ha la suprastonza priu posiziun tier differentas damondas per mauns d'organs dalla SSR ni d'autoritads cantunalas. Ina fatschenta ch'ei adina puspei stada en discussiun, pertucca il sboz per ina lescha davart radio e televisiun. Ils differents contacts cun parlamentararis federals ein sefatgs en moda positiva. La suprastonza vegn a perseguitar vinavon cun atenziun la deliberaziun da quella lescha ch'ei era per la CRR da gronda muntada.

Ulteriur augment dallas emissiuns da radio

Oz dispona il radio romontsch d'in temps d'emissiun da ca. 5^{1/2} uras per di. Avon 10 onns muntava la preschientscha romontscha el radio ca. 37 minutas per di. El decuors dils davos onns eis ei consequentamein stau pusseivel d'augmentar considerablamein il temps d'emissiun. Quei ei oravontut d'attribuir alla posiziun speciala che la CRR ha obteniu sin fundament dils statuts dalla SSR e dalla concessiun dil Cussegl federal. Arisguard las emissiuns romontschas da radio e televisiun representa la CRR oz enteifer la SSR il lungatg e la cultura romontscha. Cun quella incumbensa ha la CRR obteniu el ravugl dalla SSR la posiziun d'ina regiun linguistica. Quella incumbensa legitimescha in commensurau svilup dallas emissiuns romontschas da radio e televisiun. Quellas emissiuns valan oz sco in mied efficient el cumbat per il manteniment da lungatg e cultura romontscha. Las retschercas ufficialas muossan lu era che la populaziun romontscha appreziescha las emissiuns romontschas. Quei fatg dat alla suprastonza dalla CRR ed al studio regional impuls da postular in ulteriur augment dallas emissiuns da radio. Ina correspundenta istanza vegn inoltrada el decuors dalla emprema mesadad digl onn 1990. Cu e scheibein igl entir project d'augment sa vegnir realisaus, ei oravontut ina damonda finanziaria. En vesta alla caraschia ed als numerus postulats ha la SSR oz gronda breigia da tener igl equiliber finanziel. Ord quei motiv eis

ei previu da far al Cussegl federal ina damonda per in alzament dallas taxas da concessiun. Cun quella acziun vegn ei denton strusch ad esser pusseivel da metter ord via tuttas difficultads finanzialas.

Lavur publica

Duront igl onn 1989 ei la publicitad adina puspei vegnida informada davart ils problems ch'occupeschan la CRR. Quei vala era concernent decisiuns dalla SSR ch'ein d'impurtonza per la CRR. Plinavon ei igl «Fegl d'informaziun da la CRR», prepara ed edius dalla cumissiun per la lavur publica dalla CRR, cumpariu 4 gadas en las gasettas romontschas da nies Cantun. Ei setracta cheu d'in bien mied d'informaziun. Alla informaziun e discussiun davart la CRR e las emissiuns romontschas da radio e televisiun surveschan medema-mein las «scuntradas d'informaziun» che han era igl onn 1989 giu liug en differents loghens. Quellas seras d'informaziun e discussiun ein per regla bein frequentadas. Ellas muntan per ils representants dalla CRR e dil studio regional romontsch adina puspei ina buna occasiun da sediscuorer cun il publicum dil program romontsch. La populaziun ha aschia la puseivladad da presentar giavischs e propostas arisguard emissiuns da radio e televisiun. Tier quellas occasiuns sefa per ordinari ina interessanta discussiun.

Fidel Caviezel, parsura

Suprastonza

President:	Fidel Caviezel, Cuera/Sumvitg
Vicepresident:	Cristian Fanzun, Cuera/Tarasp
Actuar:	Remi Capeder, Casti
Cassier:	Carli Hassler, Favugn/Donath
Assessor:	Peider Ratti, Cuera/Malögia

Cuminanza mussadras rumantschas (CMR)

L'an 1989 ho mno a nossa cumünanza bger allegraivel. Pustüt ün di es sto da grand'importanza, nempe ils 28 settember. Quel di ho decis il Grand Cussagl (cun 108 a 0 vuschs) da lascher reveder nossa ledscha da scoulina.

Insembel cun l'uniun da magisters Grischuns e la secziun tudas-cha da mussedras ans vainsa occupos intensivamaing cun la preparaziun per realiser quista revisiun.

- Nus vains infurmo il Departamaint d'educaziun davart la situaziun in nossas scoulinas. Cò do que nempe enormas differenzas a regard pejas e localiteds.
- Al Grand Cussagl sun gnidas inoltredas duos moziuns, üna da duonna H. Derungs ed üna da sar Lardi.
- Il Departamaint d'educaziun ho rendieu attent cun üna charta a tuot ils purteders da las scoulinas, da resguarder e's tgnair vi da las directivas da nossa ledscha da scoulina.

L'an passo es eir gnida fundeda la nouva Associaziun da magisters svizzers L-CH.

Inpü vains nus revais noss statüts.

La radunanza generela dals 13 settember ho decis da cumanzer dal 1990 cun la realisaziun d'ün cudesch da chanzuns, versets e gös. Düraunt quel temp nu publichainsa üngüns fögls per «la scoulina/la scoletta».

A vegnan furmedas duos gruppas da lavur, üna in Surselva ed üna in Engiadina. Il Surmeir es fingià landervi ad elavurer ün têt mez. Nus essans fich gratas, cha la Lia Rumauntscha surpiglia l'ediziun dal cudesch.

Per glivrer mieu rapport vulesse eau ingrazcher a tuot quels chi sustegnan in ün u l'oter möd la CMR e cun que nossas scoulinas rumauntschas.

Mirta Hartmann, presidenta